

**HOTUBA YA MHESHIMIWA PROF. PALAMAGAMBA JOHN AIDAN MWALUKO
KABUDI (MB), WAZIRI WA KATIBA NA SHERIA AKIWASILISHA BUNGENI
MPANGO NA MAKADIRIO YA BAJETI YA WIZARA KWA MWAKA WA FEDHA
2018/2019**

A. UTANGULIZI

1. Mheshimiwa Spika, kufuatia taarifa zilizowasilishwa leo katika Bunge lako tukufu na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti, naomba kutoa hoja kwamba Bunge lako sasa likubali kupokea, kujadili na kupitisha Mpango na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Fedha ya Wizara ya Katiba na Sheria kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019.

Shukrani na Pole

2. Mheshimiwa Spika, awali ya yote napenda kumshukuru Mwenyezi Mungu Rahim kwa wingi wa rehema zake na kwa kuniruzuku uhai na kunipa afya njema iliyoniwezesha kusimama mbele ya Bunge lako tukufu kuwasilisha Mpango na Makadirio ya Bajeti ya Wizara ya Katiba na Sheria kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019. Aidha, kipekee kabisa napenda kumshukuru Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kwa kuendelea kuniamini katika kuitumikia Serikali ya Awamu ya Tano katika nafasi ya Waziri wa Katiba na Sheria. Naahidi nitaendelea kuitumikia nafasi hiyo kwa uadilifu, uaminifu, unyenyekevu na namwomba Mwenyezi Mungu anijalie hekima na busara niweze kutimiza wajibu wangu kwa maslahi mapana ya Taifa na wananchi wote.

3. Mheshimiwa Spika, kwa majonzi makubwa nikupe pole wewe, Bunge lako tukufu, familia na wananchi wote wa Jimbo la Songea Mjini kwa kuondokewa na mwenzetu Mhe. Leonidas Tutubert Gama aliyekuwa Mbunge wa Jimbo la Songea Mjini, kupitia Chama cha Mapinduzi. Mwenyezi Mungu ailaze roho ya marehemu mahali pema peponi, Amina.

Salamu za Pongezi

4. Mheshimiwa Spika, kwa moyo mkunjufu napenda kukupongeza wewe binafsi kwa uongozi wako mahiri wa kuliongoza na kulisimamia Bunge letu tukufu katika jukumu la kuisimamia na kuishauri Serikali. Nawapongeza pia Naibu Spika, Mheshimiwa Dkt. Tulia Ackson Mwansasu, Mbunge na Wenyeviti wote wa Bunge kwa kutekeleza majukumu yao kwa uaminifu na kwa kuzingatia Katiba, sheria , kanuni na taratibu.

5. Mheshimiwa Spika, kipekee nikushukuru kwa uamuzi wako wa kuunda Kamati Teule za Bunge za kushughulikia masuala ya uchimbaji na biashara ya madini ya Tanzanite na Almasi zilizokuwa chini ya uenyekiti wa Mhe. Doto Biteko, Mbunge wa Bukombe na Mhe. Mussa Azan Zungu, Mbunge wa Ilala. Uamuzi wako wa kihistoria umechangia kuleta mabadiliko chanya katika usimamizi wa uchimbaji na biashara ya madini hayo muhimu kwa uchumi wa nchi yetu. Niwapongeze pia Mhe. Biteko na Mhe. Zungu pamoja na wajumbe wa Kamati zao kwa uzalendo na uaminifu waliouonyesha kwa Taifa.

6. Mheshimiwa Spika, nitumie fursa hii pia kumpongeza Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa, Mbunge na Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa hotuba yake nzuri ambayo imeweka msingi wa mwelekeo wa kisera katika utekelezaji wa shughuli za Serikali kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019. Aidha, nampongeza kwa uongozi wake mahiri katika kusimamia shughuli za Serikali ndani na nje ya Bunge lako tukufu.

7. Mheshimiwa Spika, kwa ridhaa yako naomba niwapongeze Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Katiba na Sheria, Mheshimiwa Mohamed Omari Mchengerwa, Mbunge wa Rufiji na Mwenyekiti wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti, Mheshimiwa Hawa Abdulrahman Ghasia, Mbunge wa Mtwara Vijijini, kwa kuchaguliwa tena kuziongoza Kamati hizo katika kipindi kilichosalia cha uhai wa Bunge hili. Wizara yangu inayo imani kubwa kwao na itaendelea kuwapatia ushirikiano wa kutosha katika kipindi cha uongozi wao. Vilevile, natoa shukrani za dhati kwa Kamati hizo kwa kazi kubwa ya kuchambua Mpango na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Katiba na Sheria pamoja na Mfuko wa Mahakama kwa Mwaka wa Fedha

2018/2019. Nilihakikishie Bunge lako tukufu kuwa Wizara yangu inatambua na kuthamini mchango wa Kamati hizi katika kuhakikisha Sekta ya Sheria inawezesha kupatikana kwa maendeleo katika nyanja za kiuchumi, kijamii, kisiasa, kiutamaduni, mazingira na teknolojia.

8. Mheshimiwa Spika, nitumie fursa hii kuwapongeza kwa dhati Wabunge wenzangu waliochaguliwa hivi karibuni kuwa Wabunge wa Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambao ni Mhe. Dkt. Damas Ndumbaro, Mbunge wa Songea Mjini, Mhe. Maulid Mtulia, Mbunge wa Kinondoni; Mhe. Dkt. Godwin Mollel, Mbunge wa Siha, Mhe. Justine Monko, Mbunge wa Singida Kaskazini na Mhe. Dkt. Stephen Kiruswa, Mbunge wa Longido. Binafsi nawatakia kila la heri na baraka tele katika kutekeleza majukumu yao ya Ubunge.

9. Mheshimiwa Spika, naomba kumpongeza Mhe. Dkt. Adelardus Lubango Kilangi, Mbunge kwa kuteuliwa na Mheshimiwa Dkt. John Pombe Joseph Magufuli, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kuwa Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Aidha, nitumie fursa hii kuwapongeza Dkt. Evaristo Emmanuel Longopa kwa kuteuliwa na Rais kuwa Naibu Mwanasheria Mkuu wa Serikali; Dkt. Julius Clement Mashamba kwa kuteuliwa na Rais kuwa Wakili Mkuu wa Serikali; Bwana Edson Athanas Makallo kwa kuteuliwa na Rais kuwa Naibu Mkurugenzi wa Mashtaka; na Dkt. Ally Possi kwa kuteuliwa na Rais kuwa Naibu Wakili Mkuu wa Serikali. Ni imani na matumaini yangu kwamba uzoefu, weledi na umahiri wao katika masuala ya sheria utasaidia sana katika kuleta mabadiliko chanya katika Sekta ya Sheria na Taifa kwa ujumla. Vilevile, niwapongeze Waheshimiwa Majaji 12 walioteuliwa na Rais hivi karibuni kuwa Majaji wa Mahakama Kuu. Kipekee, niwashukuru Mheshimiwa George Mcheche Masaju, Bwana Gerson John Mdemu na Bwana Paul John Ngwembe kwa ushirikiano mkubwa walionipa wakati wakitumikia nafasi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali na Naibu Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Niwatakie wao na wengine walioteuliwa na Rais kuwa Majaji wa Mahakama Kuu kila la heri katika utekelezaji wa majukumu yao mapya katika Mhimili wa Mahakama.

B. DIRA NA DHIMA

10. Mheshimiwa Spika, Dira ya Wizara ya Katiba na Sheria ni **“Katiba na sheria wezeshi kwa maendeleo ya Taifa”**. Hii ni Dira inayolenga kuweka mazingira rafiki ya kiseria na ya kisheria ya kuwezesha utekelezaji wa mipango ya maendeleo ya Taifa, kudumisha hali ya amani, utulivu na utangamano wa kitaifa ambazo ni nguzo muhimu kwa mstakabali wa Taifa letu. Aidha, Dhima ya Wizara ni **“Kuwa na mfumo madhubuti wa kikatiba na kisheria katika kufanikisha mipango ya maendeleo ya Taifa”**. Dhima hii inahimiza kufanya kazi kwa weledi na ubunifu katika kujenga mazingira wezeshi kwa wananchi kupata haki na huduma muhimu za kisheria.

C. MUUNDO NA MAJUKUMU YA WIZARA

11. Mheshimiwa Spika, Wizara ya Katiba na Sheria inajumuisha Mahakama ya Tanzania, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Ofisi ya Taifa ya Mashtaka, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora, Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania, Tume ya Utumishi wa Mahakama, Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali, Wakala wa Usajili, Ufilisi na Udhamini, Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo Tanzania na Chuo cha Uongozi wa Mahakama Lushoto. Ofisi ya Taifa ya Mashtaka na Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali ni taasisi mpya za Wizara zilizoanzishwa kufuatia marekebisho ya Muundo wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali yaliyofanywa na Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania tarehe 13 Februari, 2018.

12. Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza majukumu yake ya kuhakikisha kuwa nchi inaongozwa kwa kuzingatia Katiba, sheria, kanuni na taratibu zilizowekwa na vyombo halali vya maamuzi, Wizara yangu imeendelea kutekeleza majukumu yake kama yalivyoainishwa katika Hati ya Mgawanyo wa Majukumu kwa Mawaziri, kupitia Tangazo la Serikali Na. 144A la tarehe 22 Aprili, 2016. Majukumu hayo ni:-

- i. Kuweka Sera kwa ajili ya masuala ya kisheria na kusimamia utekelezaji wake;
- ii. Kushughulikia masuala ya kikatiba;
- iii. Kusimamia mfumo wa haki na utoaji haki;
- iv. Uandishi wa Sheria;
- v. Kuendesha mashtaka ya jinai;
- vi. Kushughulikia uendeshaji wa mashauri ya madai na mikataba mbalimbali inayoihusu Serikali na uratibu wa sheria za kimataifa;

- vii. Kushughulikia masuala ya haki za binadamu na msaada wa kisheria;
- viii. Kurekebisha sheria;
- ix. Kushughulikia urejeshwaji wa wahalifu na masuala ya ushirikiano wa mataifa kwenye makosa ya jinai;
- x. Kusajili matukio muhimu ya binadamu (vizazi, vifo, ndoa, talaka na uasili), ufilisi na udhamini;
- xi. Kuboresha utendaji na maendeleo ya rasilimali watu iliyo chini ya Wizara; na
- xii. Kuratibu shughuli za taasisi, mipango na miradi chini ya Wizara.

D. MAPITIO YA MPANGO NA BAJETI KWA MWAKA 2017/2018

13. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2017/2018 Wizara yangu ilipanga na kutekeleza majukumu yake kwa kuzingatia maeneo mahsusi ya vipaumbele kama msingi wa kutekeleza Dhima ya Wizara na Taasisi zake. Baadhi ya maeneo ya vipaumbele yalikuwa yafuatayo:-

- i. Kukamilisha uhamishaji wa Makao Makuu ya Wizara kutoka Dar es Salaam kwenda Dodoma;
- ii. Kuratibu masuala ya kisera katika Wizara na Taasisi;
- iii. Kuratibu na kusimamia utoaji wa huduma ya msaada wa kisheria nchini;
- iv. Kuimarisha usimamizi na ufuatiliaji wa masuala ya Katiba na Sheria;
- v. Kuimarisha usimamizi wa masuala ya mikataba;
- vi. Kuharakisha usikilizaji wa mashauri;
- vii. Kukuza na kutetea haki za binadamu hususan haki za makundi yenye mahitaji maalum;
- viii. Kuboresha utoaji huduma za Mahakama kwa kuongeza idadi ya watumishi wa Mahakama wenye weledi na sifa stahiki;
- ix. Kutekeleza Mkakati wa Kitaifa wa Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu;
- x. Kuendesha programu za mafunzo kwa wasaidizi wa sheria;
- xi. Kuimarisha na kuendelea kutoa mafunzo endelevu ya kimahakama pamoja na mafunzo kazini kwa watumishi wa mahakama na wengine wa sekta ya sheria kwa ujumla;

- xii. Kukamilisha utafiti kuhusu mfumo wa sheria za usimamizi wa haki jinai; na
- xiii. Kujenga na kukarabati miundombinu ya Wizara na taasisi zake katika ngazi mbalimbali.

Ufafanuzi zaidi kuhusu vipaumbele vya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2017/2018 umetolewa katika **Kiambatisho A** cha Hotuba hii.

14. Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia vipaumbele hivyo, Wizara iliandaa na kuwasilisha mbele ya Bunge lako tukufu Mpango na Makadirio ya Bajeti ambayo yalipitishwa kwa ajili ya utekelezaji. Hivyo, kwa ridhaa yako naomba sasa niwasilishe mbele ya Bunge hili taarifa kuhusu hatua mbalimbali zilizochukuliwa katika kutekeleza Mpango na Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2017/2018, mafanikio yaliyopatikana na changamoto mbalimbali zilizojitokeza wakati wa utekelezaji kama ifuatavyo:-

I. Kuhamishia Makao Makuu ya Wizara Dodoma

15. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2017/2018 Wizara ya Katiba na Sheria, kupitia Fungu 41, imetekeleza kikamilifu azma ya Serikali ya Awamu ya Tano ya kuhamishia shughuli za Serikali mjini Dodoma. Hadi kufikia mwezi Novemba, 2017 Wizara ilikuwa imehamishia shughuli na watumishi wake wote mjini Dodoma. Aidha, Mahakama ya Tanzania imeanza kutekeleza mpango wa kuhamia Dodoma ikiwa tayari imepata eneo lenye ukubwa wa takriban hekta 19 kwa ajili ya kuanza kujenga makao yake makuu katika mwaka huu wa fedha 2017/2018. Pia, Idara ya Uandishi wa Sheria iliyopo chini ya Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali imehamia Dodoma. Nipende tu kuisitiza kwamba zoezi la kuhamia mkoani Dodoma ni endelevu na linaendelea kuratibiwa vyema na Ofisi ya Waziri Mkuu.

II. Sera na Masuala ya Sheria

Maandalizi ya Sera ya Taifa ya Sheria

16. Mheshimiwa Spika, katika kipindi cha mwaka 2017/2018 Wizara iliendelea na maandalizi ya Sera ya Taifa ya Sheria kwa kupokea maoni ya wadau kuhusu Rasimu ya Sera ya Taifa ya Sheria. Maandalizi ya Sera hiyo yamechukua muda mrefu kutokana na ukweli kuwa masuala ya Sheria ni mtambuka na wadau wake ni wengi. Hivyo, Wizara yangu bado inaendelea kuratibu upatikanaji wa maoni ya wadau na kuyachambua kwa

minajili ya kuboresha Rasimu hiyo ili kuwa na Sera inayokidhi mahitaji halisi ya Sekta ya Sheria na kuakisi mahitaji ya jamii kwa ujumla. Kukamilika kwa Sera hii kutaupatia nguvu mfumo wa sheria ya kuwezesha utekelezaji wa maboresho ya sekta ya sheria na vipaumbele mbalimbali vya maendeleo ya Taifa. Ni matarajio ya Wizara yangu kuwa ifikapo mwezi Septemba, 2018 tutakuwa na Sera kamili.

Tathmini ya Hali ya Utekelezaji wa Sheria

17. Mheshimiwa Spika, moja ya majukumu ya msingi ya Wizara ni kusimamia mfumo wa sheria nchini ikiwemo kutathmini hali ya utekelezaji wa sheria zilizopo na kutoa ushauri juu ya sheria mpya zinazotungwa. Katika kutekeleza jukumu hilo, Wizara katika Mwaka wa Fedha 2017/2018 imeendelea kufanya tathmini ya hali ya utekelezaji wa sheria nchini kwa lengo la kuhakikisha kuwa sheria za nchi zinakwenda na wakati na zinawezesha kutekelezwa kwa mipango mbalimbali ya maendeleo ikiwa ni pamoja na kuwawezesha wananchi kushiriki kikamilifu katika kufanikisha azma ya Serikali ya kujenga uchumi wa viwanda. Katika kipindi hicho, sheria zinazohusu masuala ya jinai, ardhi na mazingira ziliendelea kufanyiwa tathmini na taarifa yake itatolewa katika Mwaka wa Fedha ujao.

Masuala ya Katiba

18. Mheshimiwa Mwenyekiti, katika Mwaka wa Fedha 2017/2018 Wizara yangu iliendelea kusimamia utekelezaji wa masharti ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977 kama ilivyorekebisha. Hatua zilizochukuliwa zinahusu Ibara ya 27 inayoweka wajibu wa kulinda maliasilia za nchi na Ibara ya 9(c) inayohusu utajiri wa Taifa kuendelezwa, kuhifadhiwa na kutumiwa kwa manufaa ya wananchi wote. Katika muktadha huo, Wizara iliandaa na kuwasilisha Bungeni Miswada ya Sheria ya Mamlaka ya Nchi kuhusiana na Umiliki wa Maliasili ya mwaka 2017 na Sheria ya Mapitio na Majadiliano kuhusu Masharti Hasi katika Mikataba inayohusu Maliasili za Nchi ya mwaka 2017. Miswada hiyo ilipitishwa na Bunge kuwa Sheria mwezi Julai, 2017 na kuanza kutumika mara moja. Kimsingi, Sheria hizo zinalenga kuhakikisha matumizi ya utajiri wa Taifa yanatilia mkazo maendeleo ya wananchi hususani kwenye kuondoa umaskini, ujinga na maradhi; na maliasilia za nchi, mali za mamlaka za nchi na mali

yote inayomilikiwa kwa pamoja na wananchi zinalindwa. Hivi sasa, Wizara inaendelea na maandalizi ya kuwa na mkakati unganishi wa utekelezaji wa sheria hizo kwa kushirikiana na wadau wote muhimu, kazi inayotarajiwa kukamilika ifikapo mwishoni mwa Mwaka wa Fedha 2017/2018. Umuhimu wa Mkakati huu hauko tu katika kutekeleza masharti ya Katiba pia katika kuhakikisha kuwa utajiri na rasilimali asilia za nchi yetu zinatumiwa ipasavyo katika kufanikisha mipango ya Serikali ya Awamu ya Tano ya kujenga uchumi imara na kuinua hali ya maisha ya wananchi wetu.

19. Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha utekelezaji wa masharti ya Ibara ya 18(d) ya Katiba kuhusu haki ya kupata taarifa, Wizara yangu katika Mwaka wa Fedha 2017/2018 iliandaa na kuchapisha katika Gazeti la Serikali Kanuni za Sheria ya Upatikanaji wa Taarifa kupitia Tangazo la Serikali Na. 507 la tarehe 29 Desemba, 2017. Kanuni hizo pamoja na Sheria ya Upatikanaji wa Taarifa ya mwaka 2016 zinaakisi nia ya dhati ya Serikali ya Awamu ya Tano ya kukuza uwazi na uwajibikaji katika uendeshaji wa shughuli za Serikali. Kanuni hizo zimeainisha utaratibu wa wananchi kutumia haki ya kikatiba ya kupata taarifa kuhusu matukio mbalimbali muhimu kwa maisha, shughuli zao na masuala muhimu kwa jamii .

III. Haki na Mfumo wa Utoaji Haki

Usikilizaji wa mashauri Mahakamani

20. Mheshimiwa Spika, kwa muda mrefu suala la kupunguza mlundikano wa mashauri mahakamani limekuwa ni moja ya vipaumbele muhimu vya Serikali katika kuhakikisha kuwa wananchi wote wanapata haki kwa wakati. Katika Mwaka wa Fedha 2017/2018, Mahakama imeamua jumla ya mashauri 141,107 katika ngazi zote za Mahakama, hadi kufikia Machi 2018, sawa na asilimia 98 ya mashauri yaliyosajiliwa katika kipindi hicho, na asilimia 67 ya mashauri yote yaliyokuwepo mahakamani kwa kipindi hicho. Katika kupunguza mlundikano wa mashauri, Serikali kupitia Mahakama ya Tanzania imefanikiwa kwa kiasi kikubwa katika Mahakama za Mwanzo, Wilaya na za Hakimu Mkazi. Hadi mwishoni mwa mwezi Machi, 2018 kulikuwa na jumla ya mashauri 26,259 katika Mahakama za Hakimu Mkazi na za Wilaya, ambapo mashauri 5,220 yalikuwa na umri wa miezi zaidi ya miezi 12 unaotafsiriwa na Mahakama kuwa ni

mlundikano ikiwa ni sawa na asilimia 19. Aidha, katika ngazi ya Mahakama za Mwanzo, takwimu zinaonyesha kuwa, kati ya mashauri 16,639 yaliyobaki Machi, 2018, ni mashauri 253 tu yaliyokuwa na umri wa zaidi ya miezi sita tangu kusajiliwa sawa na asilimia 1.5 ambao kwa Mahakama za Mwanzo huhesabiwa kuwa ni mlundikano. Mafanikio haya ni matunda ya utaratibu waliojiwekea Waheshimiwa Majaji na Mahakimu wa kuweka ukomo wa chini wa idadi ya mashauri anayotakiwa kuamua Jaji au Hakimu. **Kiambatisho B** cha Hotuba yangu kinaainisha hali ya usikilizaji wa mashauri nchini.

21. Mheshimiwa Spika, uwekaji wa mifumo imara na ujenzi wa miundombinu ya utoaji huduma umekuwa ni moja ya vipaumbele vya maboresho ya sekta ya sheria. Katika kutekeleza kipaumbele hicho, Mahakama ya Tanzania, katika Mwaka wa Fedha 2017/2018, kupitia Mpango wa Maboresho ya Mahakama kwa kipindi cha 2015/16 hadi 2019/20, ilikamilisha ujenzi wa Mahakama za Wilaya za Bagamoyo, Ilala, Kigamboni na Mkuranga na kuanza ujenzi wa Mahakama Kuu katika Mikoa ya Kigoma na Mara. Kadhalika, Mahakama inaendelea na ujenzi wa Mahakama za Hakimu Mkazi katika mikoa ya Geita, Njombe, Katavi, Simiyu na Lindi; Mahakama za Wilaya 16 na kukamilisha ujenzi wa Mahakama za Mwanzo nane, kama zinavyoainishwa katika **Kiambatisho C** cha Hotuba yangu. Nilifahamishe Bunge lako tukufu na wananchi wote kuwa Serikali, kupitia Mpango wa Maboresho ya Mahakama, imeazimia kuwa na Mahakama Kuu kila mkoa, Mahakama za Hakimu Mkazi kwenye mikoa yote na Mahakama za Wilaya katika wilaya zote za Tanzania Bara. Ni imani ya Serikali kuwa kukamilika kwa miradi yote hiyo kutawezesha kupatikana kwa huduma muhimu na hivyo kuwezesha wananchi kupata haki kwa wakati.

22. Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha nidhamu na weledi wa madalali wa Mahakama katika utekelezaji wa majukumu yao ya utekelezaji wa hukumu, katika Mwaka wa Fedha 2017/2018, kanuni zinazosimamia uteuzi na usimamizi wa nidhamu za madalali zimetungwa upya. Chini ya Kanuni hizo dalali atatakiwa kuwa na walau elimu ya kidato cha nne na uthibitisho wa cheti kuwa amesoma na kuzifahamu sheria na kanuni za utekelezaji wa hukumu. Aidha, katika juhudi za kuimarisha usimamizi wa nidhamu ya mawakili, katika Mwaka wa Fedha 2017/2018 Serikali imetunga kanuni za

kusimamia nidhamu ya mawakili na kanuni za kuratibu malalamiko dhidi yao. Kanuni hizi kwa ujumla wake zinalenga kuboresha utoaji haki nchini.

23. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2017/2018, Kamati ya Nidhamu ya Mawakili ilipokea malalamiko 18 na kufanya jumla ya malalamiko yaliyokuwa mbele ya Kamati hiyo kufikia malalamiko 48. Katika kipindi hicho, malalamiko 22 yalisikilizwa na kutolewa uamuzi ambapo Mawakili 6 wamesimamishwa kufanya kazi ya uwakili kwa muda kati ya miezi 6 hadi miaka mitano. Nitoe wito kwa mawakili wote nchini kutekeleza majukumu yao kwa uadilifu wakitambua kuwa wao ni Maofisa wa Mahakama wenye dhamana kubwa ya kufanikisha utoaji wa haki kwa wakati.

24. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2017/2018 Wizara imeendelea kuboresha huduma zake kwa kuchukua hatua mbalimbali ikiwa ni pamoja na Mahakama ya Tanzania kuanzisha kanzidata ya mawakili inayowawezesha mawakili kufanya usajili na kuhuisha leseni za uwakili bila kulazimika kufika ofisi za Mahakama Kuu, Dar es Salaam. Kanzidata hii, pamoja na mambo mengine, itasaidia kudhibiti watu wanaojifanya kuwa mawakili na kuwatapeli wananchi. Hatua nyingine zilizochukuliwa ni kufuta ada ya nakala za hukumu na pia kuweka nakala hizo kwenye tovuti kama njia moja ya kuwarahisishia wadaawa kuzipata kwa urahisi. Aidha, Mahakama ya Tanzania imeingia mkataba na Shirika la Posta ambapo kupitia Shirika hilo nakala za hukumu zitapelekwa hadi milangoni mwa wadaawa.

Uimarishaji wa mfumo wa utoaji haki

25. Mheshimiwa Spika, usogezaji wa huduma za sheria karibu na wananchi utakuwa wa manufaa zaidi endapo utafanyika sanjari na uwekaji wa mifumo madhubuti ya utoaji haki. Katika kutekeleza hilo, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania alifanya marekebisho ya muundo wa Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kupitia Matangazo ya Serikali Na.48, 49 na 50 ya tarehe 13 Februari, 2018. Kupitia marekebisho hayo, Rais alianzisha Ofisi huru ya Taifa ya Mashtaka kuchukua nafasi ya iliyokuwa Divisheni ya Mashtaka chini ya Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Vilevile, Rais alianzisha Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali kwa ajili ya kutekeleza

majukumu ya usimamizi na uendeshaji wa mashauri ya madai yakiwemo ya kikatiba ambayo Serikali ni mdaawa ambayo awali yalikuwa yakishughulikiwa na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali. Marekebisho hayo yanakusudia kuongeza ufanisi katika uendeshaji wa mashtaka ya jinai nchini hususani utekelezaji wa azma ya Serikali ya kutenganisha shughuli za upelelezi na uendeshaji wa mashtaka. Kuanzishwa kwa Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali kunalenga kuimarisha usimamizi na uendeshaji wa mashauri ya madai na pia kuiwezesha Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali kuimarika katika weledi na ubobezi wa kitaalamu katika kuishauri Serikali na kuandika Miswada ya Sheria kwa kuzingatia mabadiliko makubwa katika tasnia ya sheria kitaifa, kikanda na kimataifa. Kutokana na marekebisho hayo, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali itaratibu na kusimamia Mawakili wa Serikali walio katika Ofisi hiyo na wanasheria wote katika wizara, mamlaka za serikali za mitaa na taasisi za Serikali ambao sasa watakuwa ni Mawakili wa Serikali. Aidha, Mawakili wa Serikali walio katika Ofisi ya Taifa ya Mashtaka na Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali watakuwa chini ya uratibu na usimamizi wa Mkurugenzi wa Mashtaka na Wakili Mkuu wa Serikali.

IV. Uandishi wa Sheria

26. Mheshimiwa Spika, nimeeleza hapo awali kwamba moja ya majukumu ya msingi ya Wizara yangu ni kuhakikisha kuwa sheria za nchi zinakwenda na wakati na zinaakisi sera na vipaumbele vya Serikali kuhusu maendeleo katika nyanja zote za kisiasa, kiuchumi, kijamii, kiutamaduni, mazingira na teknolojia. Hivyo, katika kipindi cha kuishia mwezi Machi, 2018, Wizara, kupitia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, iliandaa miswada 15 ya sheria ambayo iliwasilishwa Bungeni na kupitishwa kuwa sheria za nchi. Hali kadhalika, iliandaa Sheria ndogo na matamko mbalimbali ya Serikali 398 ambayo yalichapishwa kwenye Gazeti la Serikali.

V. Uendeshaji wa Mashtaka

27. Mheshimiwa Spika, katika kulinda misingi ya utawala wa sheria ambayo ni nguzo muhimu ya kudumisha amani, utulivu na umoja wa kitaifa, Wizara yangu kupitia Ofisi ya Taifa ya Mashtaka iliendelea kuratibu shughuli za upelelezi wa makosa ya jinai, kufungua na kuendesha mashauri ya jinai mahakamani. Hadi kufikia Machi, 2018 jumla ya mashauri ya jinai 17,339 yalifunguliwa. Kati ya mashauri hayo, 1,166 yalifunguliwa

Mahakama Kuu; na 2,341 yalifunguliwa kama rufaa za Mahakama Kuu. Kati ya hayo, mashauri 1,719 yalihitimishwa, sawa na asilimia 49 ya mashauri yaliyokuwepo, na mashauri mengine 1,788 yanaendelea katika hatua mbalimbali. Vilevile, jumla ya mashauri ya jinai 444 yalifunguliwa katika Mahakama ya Rufani ambapo mashauri 226 yalihitimishwa, sawa na asilimia 51, na mengine 119 yanaendelea katika hatua mbalimbali. Aidha, Ofisi ya Taifa ya Mashtaka katika kipindi hicho iliendelea kuendesha mashauri ya jinai 13,832 yaliyofunguliwa katika mahakama za chini. Kati ya hayo, jumla ya mashauri 6,951 yalihitimishwa, ikiwa ni sawa na asilimia 50 ya mashauri yaliyokuwepo, na mashauri mengine 6,881 yanaendelea kufanyiwa kazi katika hatua mbalimbali za kimahakama.

28. Mheshimiwa Spika, mashauri ya jinai yaliyoshughulikiwa ni pamoja na yanayohusu wanyamapori, dawa za kulevya, uhujumu uchumi, rushwa na mauaji. Katika kipindi hicho, jumla ya mashauri 886 yanayohusu wanyamapori yalifunguliwa katika mahakama mbalimbali nchini; na kati ya mashauri hayo, mashauri 412 yalihitimishwa na mengine 474 yako katika hatua mbalimbali za kusikilizwa. Hali kadhalika, kulikuwa na jumla ya mashauri 2,593 ya dawa za kulevya. Kati ya hayo, mashauri 1,036 yalihitimishwa na 1,545 yanaendelea kusikilizwa katika hatua mbalimbali. Mashauri ya uhujumu uchumi yaliyoshughulikiwa ni 1,005 na kati ya hayo mashauri 522 yalihitimishwa na mashauri mengine 471 yanaendelea katika hatua mbalimbali. Pia, kulikuwa na mashauri sita yaliyohusu vitendo vya ukatili dhidi ya watu wenye ualbino yaliyoshughulikiwa. Kati ya hayo, mashauri manne yalikamilika kwa watuhumiwa kutiwa hatiani na kuhukumiwa adhabu ya kifungo cha kati ya miaka minne hadi ishirini na mashauri mawili yaliyobaki yanaendelea kusikilizwa. Ofisi ya Taifa ya Mashtaka pia ilipokea jumla ya majalada 683 ya tuhuma za rushwa kutoka Taasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa (TAKUKURU). Kati ya hayo majalada 288 yaliandaliwa hati ya mashtaka na 275 yalirudishwa TAKUKURU kwa uchunguzi zaidi. Majalada 115 yako katika hatua mbalimbali yakifanyiwa kazi na mengine 5 yalifungwa.

29. Mheshimiwa Spika, washtakiwa waliotiwa hatiani walipewa adhabu mbalimbali zikiwemo vifungo, faini na mali kuitaifishwa ambapo jumla ya shilingi za kitanzania 2,484,445,706/- zilitozwa kama faini kutoka kwa washtakiwa. Kuhusu mali zilizotaifishwa

ni pamoja na kilogramu 24.5 za dhahabu yenye thamani ya Shilingi 2,012,357,164 na fedha za kigeni kutoka mataifa 15 zenye thamani ya shilingi 908,091,979. Mali nyingine zilizotaifishwa ni pamoja na magari matano ya kifahari aina ya Range Rover Vogue na moja aina ya Audi yaliyokamatwa katika bandari ya Dar es Salaam yakisafirishwa kama nguo za mitumba, pikipiki 34, mafuta, mashine za kuhesabia pesa na basi la abiria lililokuwa likitumika kusafirishia meno ya tembo. Mali zilizotaifishwa kwa ujumla wake zinakadiriwa kuwa na thamani ya shilingi 5,685,086,465/-. Pia, katika kipindi hicho mali za vyama vya ushirika vya Mwanza (Nyanza Cooperative Union) na Shinyanga (SHIRECU) zikiwemo nyumba, viwanja na viwanda vilirejeshwa Serikalini kutoka mikononi mwa watu ambao walizichukua bila kufuata utaratibu wa kisheria. Nitumie fursa hii kuwataka wananchi na watu wengine kutojikusisha na vitendo vya uhalifu na badala yake kufanya shughuli halali za kujiingizia kipato kwani uhalifu haulipi.

30. Mheshimiwa Spika, katika kuimarisha shughuli za uendeshaji wa mashtaka ya jinai, katika Mwaka wa Fedha 2017/2018, Ofisi ya Taifa ya Mashtaka iliandaa mwongozo wa wapelelezi na waendesha mashtaka katika makosa yanayohusu wanyamapori na mazao ya misitu. Mwongozo huo uliozinduliwa na Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan, Makamu wa Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ulianza kutumika tarehe 1 Januari, 2018. Pia, Ofisi ya Taifa ya Mashtaka imeendesha mafunzo ya utekelezaji wa mwongozo huo katika mikoa yote ya Tanzania Bara na kuhusisha jumla ya watumishi 450 wakiwemo mawakili wa serikali, maafisa wanyamapori na wakuu wa upelelezi wa mikoa na wilaya toka Jeshi la Polisi. Lengo la mwongozo huo ni kuongeza ufanisi wa kazi kwa wapelelezi na waendesha mashtaka na kuondokana na dosari za kiutendaji wakati wa kushughulikia makosa ya jinai katika eneo hilo. Ofisi hiyo itaendelea kuandaa na kutoa miongozo ya aina hii kwa maeneo mengine ili kuimarisha upelelezi na uendeshaji wa mashtaka.

31. Mheshimiwa Spika, kutokana na kuendelea kubadilika kwa mbinu za uhalifu ikiwemo kuongezeka kwa matukio ya uhalifu wa kimataifa, Wizara katika Mwaka wa Fedha 2017/2018 iliendelea kutilia mkazo suala la ushirikiano wa kikanda na kimataifa katika kushughulikia uhalifu na masuala mengine ya kisheria. Juhudi hizo na ushiriki

wetu katika vikao mbalimbali vya taasisi za kikanda na kimataifa zinazoshughulikia haki jinai kumeiwezesha Tanzania kuchaguliwa kuwa Rais wa Umoja wa Urejeshaji wa Mali Zinazohusiana na Uhalifu Kusini mwa Bara la Afrika kuanzia Mwezi Machi, 2018. Wanachama wengine wa Umoja huo ni Angola, Botswana, Lesotho, Malawi, Mauritius, Namibia, Afrika Kusini, Madagascar, Msumbiji, Swaziland, Zambia, Zimbabwe, Shelisheli na Uganda. Kutokana na nafasi hiyo, vikao vya Mkutano Mkuu wa Mwaka kwa miaka miwili mfululizo kuanzia Juni, 2018 vitafanyika hapa nchini na kutoa fursa kwa watumishi wengi ndani ya taasisi zetu kushiriki na nchi yetu kujitangaza zaidi kimataifa. Aidha, Tanzania ni mjumbe kwenye Kamati Tendaji ya Umoja wa Taasisi za Uendeshaji Mashtaka ya Jinai na ni Makamu wa Rais wa Chama cha Waendesha Mashtaka katika nchi za Jumuiya ya Afrika Mashariki. Mashirikiano haya yameendelea kuwa ya manufaa kwa nchi yetu katika kubadilishana taarifa na uzoefu katika kushughulikia mashauri ya jinai kwa ufanisi zaidi na kuharakisha utoaji haki.

32. Mheshimiwa Spika, kifungu cha 219(5) na (6) cha Sheria ya Mwenendo wa Mashauri ya Jinai, Sura ya 20, kinampatia Waziri mwenye dhamana ya masuala ya sheria mamlaka ya kuwaachia huru watu waliotenda makosa mbalimbali ya jinai yakiwemo ya mauaji ambao kutokana na kuwa na maradhi ya akili wakati wa kutenda makosa hayo Mahakama haikuwatia hatiani na badala yake iliamuru wahifadhiwe katika hospitali ya maradhi ya akili. Kutokana na mamlaka hayo na kwa kuzingatia ushauri wa Bodi ya Ushauri iliyoundwa chini ya Sheria ya Afya ya Akili, Sura ya 98, katika Mwaka wa Fedha 2017/2018, nilisaini Amri ya kuachiliwa huru watu 55 waliokuwa na maradhi ya akili wakati walipotenda makosa ambao kati yao 37 ni wanaume na 18 ni wanawake ili waungane na familia zao na kuendelea na matibabu wakiwa nje ya Taasisi ya Isanga walipokuwa wamehifadhiwa wakipata matibabu. Kwa muda mrefu wagonjwa hao walikuwa wakihifadhiwa kwenye Taasisi hiyo wakisubiri kuimarika kwa afya zao za akili. Kupitia Bunge lako tukufu nitoe wito kwa jamii, ndugu na jamaa za watu hao kuwapokea katika jamii na familia zao na kuishi nao kwa amani na upendo na kuhakikisha kuwa wanaendelea na matibabu kama ilivyoagizwa kwenye Amri ya Waziri.

VI. Uendeshaji wa Mashauri ya Madai, Katiba na Haki za Binadamu

33. Mheshimiwa Spika, Wizara yangu, kupitia Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali, iliendelea kushughulikia mashauri ya madai, Katiba na haki za binadamu ambayo Serikali ni mdaawa ambapo katika kipindi cha Julai 2017 hadi Machi 2018 kulikuwa na jumla ya mashauri ya madai 3,767. Kati ya hayo, mashauri 216 yamehitimishwa na mashauri 3,551 yanaendelea kusikilizwa.. Hali kadhalika, kulikuwa na mashauri 31 ya usuluhishi, ambapo shauri 1 limehitimishwa na mashauri 30 yanaendelea kusikilizwa.

34. Mheshimiwa Spika, hadi kufikia Machi, 2018 kulikuwa na jumla ya mashauri 48 ya kikatiba yaliyofunguliwa katika Mahakama Kuu na Mahakama ya Rufani. Kati ya hayo, mashauri 30 yamehitimishwa na mengine 18 yanaendelea kusikilizwa. Vilevile, kulikuwa na mashauri 90 ya haki za binadamu kwenye Mahakama ya Afrika ya Haki za Watu na Binadamu. Kati ya hayo mashauri 4 yamehitimishwa na mengine 86 yanaendelea kusikilizwa. Aidha, kulikuwa na mashauri 10 kwenye Mahakama ya Haki ya Afrika Mashariki. Kati ya hayo, mashauri 2 yamehitimishwa na mashauri 8 yanaendelea kusikilizwa.

35. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2017/2018, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali imeendelea kutoa ushauri wa kisheria kwenye mikataba na makubaliano mbalimbali yanayofanywa na Wizara, Idara na Taasisi za Serikali. Hadi kufikia mwezi Machi 2018 Ofisi hii ilifanya uhakikii na kutoa ushauri wa mikataba **1,068** yenye thamani ya Shilingi **2,366,478,349,257.40** na Dola za Marekani **6,424,707,222.33**. Hii ni mikataba iliyohusu ununuzi, ukarabati wa majengo, utoaji wa huduma za jamii na ujenzi wa miundombinu ikiwemo barabara. Hali kadhalika, ilitoa ushauri kwa Serikali katika masuala ya sheria zinazohusu sekta mbalimbali kupitia mikutano ya kikanda na kimataifa hususan mikutano ya Jumuiya ya Afrika Mashariki, Jumuiya ya Maendeleo ya Nchi za Kusini mwa Afrika, Umoja wa Afrika na Umoja wa Mataifa.

VII. Haki za Binadamu na Msaada wa Kisheria

Usimamizi na Hifadhi ya Haki za Binadamu

36. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2017/2018 Wizara iliendelea kuimarisha na kusimamia haki za binadamu kama zilivyoainishwa katika Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania na sheria za nchi. Katika kipindi hicho, Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali iliratibu maandalizi ya Rasimu ya Taarifa ya Nchi ya Utekelezaji wa Mkataba wa Umoja wa Mataifa wa Haki za Watu Wenye Ulemavu wa Mwaka 2009 na pia kutoa mafunzo kwa maafisa wa Serikali wakiwemo Mwakili wa Serikali kuhusu masuala ya haki za binadamu na biashara yaliyofanyika Bagamoyo, Pwani mwezi Agosti, 2017.

37. Mheshimiwa Spika, Serikali iliendelea kuiwezesha Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora ili iweze kutekeleza majukumu yake ya msingi ya kufuatilia na kutoa ushauri kwa Serikali na taasisi zake kuhusu utekelezaji wa Haki za Binadamu na misingi ya utawala bora nchini. Kutokana na juhudi hizo za pamoja (kati ya Serikali na Tume), Tume imefanikiwa kupata Daraja la “A” baada ya kufanyiwa Tathmini na Mtandao wa Tume za Haki za Binadamu Duniani. Mafanikio hayo ni kielelezo dhahiri kuwa nchi yetu inaheshimu na kuzingatia haki za binadamu. Aidha, Tume imeendelea kufuatilia haki za binadamu kwa watu walio katika makundi yenye mahitaji maalum, mahabusu na wafungwa; na kufanya uchunguzi wa malalamiko ya uvunjwaji wa haki za binadamu na ukiukwaji wa misingi ya utawala bora. Katika kipindi cha kuishia mwezi Machi, 2018, Tume ilifanya ukaguzi katika magereza 28 na vituo vya polisi 21 katika mikoa ya Ruvuma, Njombe, Geita, Kagera, Simiyu, Shinyanga, Morogoro na Dodoma. Pia, ilikagua Taasisi ya Isanga inayohifadhi wagonjwa wa maradhi ya akili ambao awali walishtakiwa kwa kutenda makosa ya jinai na kutotiwa hatiani kutokana na kutenda makosa hayo wakiwa na maradhi ya akili.

38. Mheshimiwa Spika, Tume pia ilishughulikia malalamiko ya uvunjifu wa haki za binadamu na ukiukwaji wa misingi ya utawala bora ambapo kufikia Machi, 2018 ilipokea malalamiko mapya 431 na kufanya jumla ya malalamiko kuwa 7,055. Kati ya malalamiko hayo, 412 yamefanyiwa uchunguzi na kuhitimishwa. Malalamiko mengine 6,610 yanaendelea kuchunguzwa. Vilevile, Tume ilifanya uchunguzi wa hadhara wa migogoro ya ardhi kati ya wakulima na wafugaji; na wananchi na wawekezaji katika mikoa ya Arusha, Kilimanjaro, Singida na Manyara na kuwasilisha mapendekezo yake

kwa taasisi zinazohusika na migogoro hiyo. Hali kadhalika, Tume ilikamilisha taarifa ya mwaka 2015/16 na kuwasilishwa kwa Mawaziri wenye dhamana ya masuala ya haki za binadamu Tanzania Bara na Zanzibar.

39. Mheshimiwa Spika, Wizara yangu iliendelea kuratibu na kufanya tathmini ya utekelezaji wa Mpango Kazi wa Taifa wa Haki za Binadamu kwa kipindi cha mwaka 2013 hadi 2017. Aidha, Wizara imeendelea kuratibu maandalizi ya Mpango Kazi wa Taifa wa Haki za Binadamu kwa kipindi cha mwaka 2018 hadi 2022 ambao unalenga kukuza na kuimarisha usimamizi wa haki za binadamu nchini.

Msaada wa Kisheria

40. Mheshimiwa Spika, Wizara katika Mwaka wa Fedha 2017/2018 iliendelea kuweka mazingira wezeshi ya upatikanaji wa huduma ya msaada wa kisheria nchini. Katika kipindi hicho, Wizara iliandaa Kanuni za Sheria ya Msaada wa Kisheria zilizotangazwa katika Tangazo la Serikali Na. 44 la tarehe 9 Februari, 2018. Wizara pia iliandaa Kanuni za Maadili kwa Watoa Msaada wa Kisheria ambazo zimeanza kutumika tarehe 10 Februari, 2018. Aidha, Wizara ilifanya uteuzi wa Msajili wa Watoa Huduma ya Msaada wa Kisheria kwa mujibu wa kifungu cha 9 cha Sheria ya Msaada wa Kisheria ambaye ana wajibu wa kuwasajili, kuwasimamia na kuwaratibu watoa huduma ya msaada wa kisheria. Vilevile, Wizara kwa kushirikiana na Ofisi ya Rais, TAMISEMI imekamilisha uteuzi wa Wasajili Wasaidizi wa watoa huduma ya msaada wa kisheria ngazi ya mikoa na wilaya Tanzania Bara. Mafunzo kwa ajili ya Wasajili hao yameanza kutolewa mwezi Aprili, 2018 ili kuwawezesha kutekeleza majukumu yao kwa ufanisi.

41. Mheshimiwa Spika, ninayo furaha kulijulisha Bunge lako tukufu kuwa katika kipindi cha mwaka huu wa fedha, Wizara yangu imekamilisha maandalizi ya mtaala mpya wa mafunzo ya wasaidizi wa kisheria. Hivyo, Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo Tanzania, pamoja na kuandaa vitini vya kufundishia, itanza kutoa mafunzo kwa wasaidizi wa kisheria matarajali. Mafunzo haya yanatarajiwa kuongeza idadi ya wasaidizi wa kisheria nchini ambao ni nguzo muhimu ya utoaji wa msaada wa kisheria.

VIII. Marekebicho ya Sheria

42. Mheshimiwa Spika, Wizara inatambua umuhimu wa marekebicho ya sheria katika maendeleo ya sekta ya sheria ili kuwa na mfumo madhubuti wa sheria nchini. Katika kutekeleza jukumu hilo, Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania, iliendelea kufanya utafiti na mapitio ya mfumo wa sheria zinazosimamia haki jinai, mfumo wa sheria za ushahidi na mfumo wa sheria za usuluhishi. Katika kipindi cha kuishia mwezi Machi, 2018 Tume ilikamilisha kuandaa taarifa ya utafiti wa mfumo wa sheria za usuluhishi ambayo imewezesha Wizara kuanza mchakato wa mapendekezo ya kutungwa upya Sheria ya Usuluhishi. Pia, Tume imekamilisha taarifa za mwisho kuhusu sheria ya huduma ya ustawi wa jamii na mfumo wa sheria unaosimamia haki jinai. Aidha, utafiti kuhusu mfumo wa sheria za ufilisi ambao ni muhimu katika kujenga mazingira wezeshi ya ufanyaji biashara nchini na mfumo wa sheria za ushahidi bado unaendelea.

43. Mheshimiwa Spika, Tume imeendelea kutoa elimu ya sheria kwa umma ambapo katika Mwaka wa Fedha 2017/2018, vipindi 32 vya radio vilirushwa kuhusu majukumu ya Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania na maudhui ya Sheria ya Mtoto, Sheria ya Ajira na Mahusiano Kazini, Sheria ya Watu Wenye Ulemavu na Sheria za Serikali za Mitaa kuhusiana na wajibu wa viongozi wa kuchaguliwa katika mamlaka za Serikali za Mitaa.

IX. Urejeshwaji wa Wahalifu na Ushirikiano wa Kimataifa kuhusu Makosa ya Jinai

44. Mheshimiwa Spika, Wizara yangu iliendelea kushughulikia masuala ya urejeshwaji wa wahalifu na kushirikiana na mataifa mengine katika kukabiliana na uhalifu hususan ule unaovuka mipaka ambapo katika mwaka 2017/2018, ilipokea jumla ya maombi 14 ya kurejesha watuhumiwa wa makosa mbalimbali ya jinai waliopo nchini kutoka nchi za Rwanda, Zambia, Kenya, Malawi, Marekani na Uingereza. Maombi hayo yalishughulikiwa na Wizara kwa mujibu wa Sheria za nchi. Aidha, katika kipindi hicho,

Wizara iliwasilisha maombi manne ya kurejeshwa nchini kwa watuhumiwa wanaokabiliwa na makosa mbalimbali waliopo katika nchi za Rwanda, Uganda, Zambia na Afrika Kusini. Maombi ambayo Wizara ilipokea au kutuma nje ya nchi yalihusu makosa ya usafirishaji wa dawa za kulevya, mauaji ya kimbari, wizi, mauaji, makosa ya kimtandao na ubakaji. Wizara itaendelea kushirikiana na mataifa mengine katika kukabiliana na uhalifu unaovuka mipaka kwa kuzingatia sheria zetu na mikataba mbalimbali ya kimataifa ambayo Tanzania imesaini na kuridhia. Pia, Tanzania iliendeleza ushirikiano wa pamoja na mataifa mengine katika kushughulikia masuala ya jinai ikiwa ni pamoja na kuomba kukusanya ushahidi na vielelezo nje ya nchi. Pia, Wizara imeandaa rasimu ya mapendekezo ya marekebisho ya sheria inayosimamia ushirikiano wa kimataifa katika masuala ya jinai ili kuweza kunufaika zaidi na ushirikiano huo.

X. Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu, Ufilisi na Udhamini

Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu

45. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2017/2018 Wakala wa Usajili, Ufilisi na Udhamini (RITA) uliendelea na usajili wa matukio muhimu ya binadamu ya vizazi, vifo, ndoa, talaka na hati za uasili wa watoto. Katika kipindi hicho, jumla ya vizazi 1,593,313, vifo 46,914, ndoa 15,866, talaka 91 na hati 44 za watoto wa kuasili zimesajiliwa. Hii ni ongezeko la usajili wa vizazi 201,110, vifo 9,038, hati za watoto wa kuasili 10 na talaka 69 ikilinganishwa na matukio yaliyosajiliwa katika kipindi kama hicho kwa Mwaka wa Fedha 2016/2017 isipokuwa ndoa ambayo ni pungufu ya ndoa 1,907. Ongezeko la usajili wa matukio ya vizazi na vifo ni kielelezo tosha kuwa Wakala umejiimarisha katika kusajili matukio muhimu ya binadamu na kuhamasika kwa wananchi kutoa taarifa za matukio hayo. Nitoe wito kwa wananchi kutoa taarifa za matukio ya vizazi, vifo, ndoa na talaka ili kuiwezesha Serikali kuwa na takwimu sahihi za matukio hayo.

46. Mheshimiwa Spika, kati ya vizazi 1,593,313 vilivyosajiliwa katika kipindi cha mwezi Julai hadi Machi 2018, vizazi 929,938 vilisajiliwa na kupatiwa vyeti vya kuzaliwa kupitia Mpango wa Usajili wa Watoto walio Chini ya Miaka Mitano na kufanya kiwango

cha usajili kwa watoto wenye umri wa chini ya miaka mitano kwa Tanzania Bara kuongezeka kutoka asilimia 13 mwaka 2012 hadi kufikia asilimia 28 mwaka 2017 sawa na ongezeko la vizazi 2,673,806. Pia, vizazi 63,550 vimesajiliwa na kupatiwa vyeti vya kuzaliwa kupitia Mpango wa usajili wa watoto walio shuleni katika Mkoa wa Njombe. Mwonekano wa Dashibodi ya Kanzidata ya usajili wa vizazi chini ya miaka mitano umeambatishwa kama **Kiambatisho D** cha Hotuba hii.

47. Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia RITA iliendelea na utekelezaji wa Mkakati wa Taifa wa Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu (CRVS) ambao unalenga kuimarisha shughuli za usajili wa matukio muhimu na upatikanaji wa takwimu muhimu kwa maendeleo ya nchi. Kupitia Mkakati wa CRVS Wizara imedhamiria kukuza na kuendeleza matumizi ya TEHAMA katika usajili wa vizazi na vifo ambapo tayari imezindua mfumo wa kielektroniki wa usajili wa vizazi na vifo kwa kuzingatia mahitaji ambao ulianza kufanya kazi rasmi mwezi Novemba, 2017. Katika hatua ya majaribio ya mfumo huo, jumla ya vizazi 12,688 na vifo 533 vilisajiliwa katika vituo 60 vilivyopo katika mikoa ya Shinyanga, Geita na Dar es Salaam, kufikia mwezi Machi, 2018. Kupitia Mradi huu wananchi wanapata huduma za usajili wa vizazi na vifo kupitia ofisi za kata, vituo vya afya na hospitali, ambazo kwa kawaida zipo karibu na wananchi walio wengi, na vyeti vya kuzaliwa na kifo vinatolewa papo hapo. Orodha Kamili ya vituo hivyo imeambatishwa katika Hotuba hii kama **Kiambatisho E**. Pia, kupitia mfumo huu RITA inaweza kubadilishana taarifa na mifumo mingine ya usajili kama Ofisi ya Taifa ya Takwimu, Mamlaka ya Vitambulisho vya Taifa, Tume ya Taifa ya Uchaguzi na Idara ya Uhamiaji kwa ajili ya kuziwezesha taasisi hizo kufanya maamuzi sahihi, kwa wakati na kwa gharama nafuu.

48. Mheshimiwa Spika, licha ya hatua za RITA kubuni mikakati mbalimbali ya kusajili matukio muhimu ya binadamu, bado mfumo wa usajili, utambuzi na uwekaji wa kumbukumbu umekuwa na changamoto kadhaa kutokana na mifumo ya sheria iliyopo. Matukio mengi hutokea katika ngazi za vijiji, vitongoji, mitaa na kata ambapo watendaji na viongozi wa mamlaka husika wanatambua matukio yote yanayotokea katika maeneo yao. Hata hivyo, Sheria za Serikali za Mitaa haziwapi jukumu la kusajili na kutunza

takwimu za matukio hayo. Kufuatia Taarifa ya Utafiti ya Mfumo wa Sheria ya Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu iliyoandaliwa na Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania kwa kushirikiana na RITA, Wizara inatarajia kuwasilisha Bungeni Muswada wa Sheria ya Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu. Kutungwa kwa Sheria hiyo kutawezesha matukio mengi zaidi kusajiliwa kwa kuwa usajili wa matukio muhimu ya binadamu utaanzia ngazi ya vijiji, vitongoji na kata.

Masuala ya Ufilisi na Udhamini

49. Mheshimiwa Spika, Wizara, kupitia Wakala wa Usajili, Ufilisi na Udhamini pamoja na Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania, imefanya maandalizi ya awali ya kufanyia utafiti mfumo wa kisheria wa ufilisi nchini. Madhumuni ya utafiti huo ni kuweka msingi wa kutungwa upya kwa mfumo wa kisheria wa kusimamia masuala ya ufilisi katika juhudi za kuweka mazingira wezeshi ya kufanya biashara na uwekezaji nchini. Pia, Wizara iliendelea na usimamizi wa Bodi za Udhamini za taasisi mbalimbali ambapo kufikia mwezi Machi, 2018 Wakala ulisajili hati za miunganisho ya wadhamini 145, kufuatilia kwa karibu uendeshaji wa bodi za wadhamini wa taasisi na kutatua migogoro inayojitokeza katika usimamizi wa mali zilizo chini ya bodi hizo.

XI. Taasisi za Mafunzo

Chuo cha Uongozi wa Mahakama Lushoto

50. Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha watumishi wa sekta ya sheria wanakuwa na ujuzi na weledi wa kutosha, Wizara yangu kupitia Chuo cha Uongozi wa Mahakama Lushoto imeendelea kutoa mafunzo ya astashahada na stashahada kwa watumishi wa Mahakama na nje ya mahakama. Hii ni pamoja na kuongeza uwezo wa Chuo kubuni na kuendesha programu mbalimbali za mafunzo na kukidhi mahitaji ya sekta ya sheria na Taifa. Katika Mwaka wa Fedha 2017/2018, Chuo kimeongeza udahili wa wanafunzi wa ngazi ya astashahada na stashahada kutoka 560 mwaka 2016/17 hadi wanafunzi 702, sawa na ongezeko la asilimia 12. Hivi sasa Chuo kinaendelea na taratibu za kuhuisha ithibati yake kutoka Baraza la Taifa la Elimu ya Ufundi (NACTE). Pia, kutokana na ziara ya Jaji Mkuu wa Gambia, Mheshimiwa Hassan Bubacar Jallow, nchini Tanzania Chuo kimeanza mazungumzo na Mahakama ya Gambia ili kuona uwezekano wa kutoa

mafunzo kwa watumishi wa Mahakama ya nchi hiyo na mazungumzo hayo yapo katika hatua nzuri.

51. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2017/2018 Chuo kiliandaa mafunzo kwa wawezeshaji wa masuala ya haki na ulinzi wa mtoto wakiwemo majaji, mahakimu wakazi, maafisa ustawi wa jamii na wahadhiri wasaidizi. Vilevile, Chuo kiliendesha mafunzo ya namna bora ya kuendesha mashauri ya watoto kwa washiriki 210 wakiwemo mahakimu, mawakili wa serikali, waendesha mashtaka, maafisa ustawi wa jamii na mawakili wa kujitegemea. Aidha, Chuo kimeendelea kutoa mafunzo endelevu kwa watumishi wa mahakama na wadau wengine wa sheria zaidi ya 500 wakiwemo majaji, mahakimu, wasajili, watendaji na watumishi wa kada zote na pia mafunzo ya namna ya kutatua migogoro kwa njia ya usuluhishi kwa wajumbe wa Bodi na Menejimenti ya Mamlaka ya Udhhibiti wa Nishati na Maji.

52. Mheshimiwa Spika, katika mwaka huu wa fedha Chuo kimeratibu mafunzo ya uendeshaji mashauri ya kikatiba na matumizi ya TEHAMA katika utoaji haki kwa Majaji 61 wa Mahakama Kuu ya Tanzania. Aidha, Chuo kimeratibu mafunzo ya uandishi wa hukumu kwa Mahakimu Wakazi wa Mahakama za Mwanzo, Mahakama za Wilaya na Mahakama za Hakimu Mkazi 380 yaliyofanyika mkoani Morogoro Mwezi Februari na Machi, 2018.

53. Mheshimiwa Spika, katika mwaka huu wa fedha Chuo kimetengeneza Mtaala wa Kozi ya Madalali na Wapeleka Amri za Mahakama yaani *Court Brokers and Court Process Servers* kwa ajili ya kutoa mafunzo kwa Madalali na Wapeleka Amri za Mahakama. Hii ni katika kutimiza matakwa ya kanuni zinazosimamia madalali na wapeleka amri za mahakama, *the Court Brokers and Process Serves (Appointment, Remuneration and Disciplinary) Rules*, GN 358 of 2017). Chuo pia kimeunda Kikosi Kazi cha kufanyia kazi wazo la kuanzishwa kwa kozi mpya ikiwemo Kozi ya Uongozi wa Mahakama. Kikosi Kazi hicho kimeshaanza kazi.

54. Mheshimiwa Spika, hivi sasa Chuo kipo katika hatua za mwisho za kutengeneza mtaala wa mafunzo ya awali kwa waajiriwa wapya wa kada ya sheria. Chuo kwa kushirikiana na Wizara na Ofisi ya Rais Menejimenti ya Utumishi Umma na Utawala Bora wanaandaa Kikosi Kazi cha Kuandaa Mtaala wa mafunzo hayo.

Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo

55. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2017/2018, Wizara ya Katiba na Sheria, kupitia Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo, imeendelea kuchukua hatua za kuliwezesha Taifa kuwa na nguvu kazi yenye ujuzi, weledi na utayari wa kushindana katika soko la ajira kwa wanasheria. Aidha, jumla ya wanafunzi 907 walifaulu mafunzo yao na kupata sifa ya kuandikishwa kuwa mawakili binafsi au kuajiriwa katika sehemu mbalimbali. Idadi hii inafanya wanafunzi waliohitimu mafunzo hayo kufikia 4,429 kati ya 8,130 katika makundi 26 waliosajiliwa tangu 2008 Taasisi ilipoanza mafunzo. Wanafunzi 602 wa kundi la 24 wanasubiri matokeo yao ambayo yatatoka muda si mrefu. Wanafunzi 501 wa kundi la 25 wapo katika mafunzo ya vitendo sehemu za kazi na wanafunzi 635 wa kundi la 26 wanaendelea na mafunzo ya Semesta ya kwanza. Hali kadhalika, Taasisi imeandaa toleo la pili la jarida lijulikanalo kama *LST LAW REVIEW* na inategemea kutoa Toleo la Kwanza la Jarida lijulikanalo kama *Clinical Law Journal*. Majarida haya yanatarajiwa kukuza mwamko wa utafiti wa kisheria na uchambuzi maalumu kwenye masuala mbalimbali ya sheria hapa nchini.

XII. Maendeleo ya Rasilimali Watu

56. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2017/2018 Wizara imeendelea kusimamia watumishi wake kwa kuhakikisha wanatekeleza majukumu yao kwa mujibu wa sheria, kanuni na taratibu za utumishi wa umma na kwa kuzingatia weledi. Katika kipindi hicho, Wizara ilichukua hatua mbalimbali za kuendeleza watumishi wake ikiwemo kuajiri watumishi wapya, kugharamia masomo ya kujiendeleza ya watumishi na kuchukua hatua za kinidhamu kwa watumishi waliokiuka maadili ya utumishi. **Kiambatisho F** cha Hotuba hii kinaainisha hatua mbalimbali zilizochukuliwa na Wizara katika kushughulikia maendeleo ya rasilimali watu.

57. Mheshimiwa Spika, ili kuimarisha utendaji wa Mahakama, katika kipindi hicho jumla ya watumishi wapya wa Mahakama 439 waliajiriwa. Vile vile, Tume ya Utumishi wa Mahakama ilimshauri Rais kuhusu uteuzi wa Majaji wa Mahakama Kuu na kwa ushauri huo, Rais amefanya uteuzi wa Majaji wapya kumi na wawili.

58. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2017/2018, Wizara, kupitia mradi wa e-Justice, ipo katika hatua za mwisho za kutengeneza kanzi data ya wanasheria wote walio katika utumishi wa umma. Kanzi data hiyo itakapokamilika uratibu wa wanasheria walio katika utumishi wa umma utarahisishwa na hatimaye kuwezesha wanasheria hao kutumika ipasavyo kulingana na sifa zao za kitaalamu kwa manufaa ya Taifa. Vilevile, katika kipindi hicho Wizara ilifanikiwa kuandaa Mkutano wa wanasheria wote walio katika utumishi wa umma uliofanyika mjini Dodoma. Kupitia Mkutano huo, Wizara ilibaini changamoto kadhaa zinazowakabili wanasheria hao na tayari imeanza kuchukua hatua za kuondoa changamoto hizo mojawapo ikiwa kuwafanya wanasheria wote walio katika utumishi wa umma kuwa Mwakili wa Serikali, tofauti na awali ambapo wanasheria walio katika Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali pekee ndio walikuwa wakitambulika kama Mwakili wa Serikali.

XIII. Mipango na Miradi ya Maendeleo

59. Mheshimiwa Spika, katika kuwa na uhakika wa upatikanaji wa rasilimali muhimu na kuimarisha upatikanaji wa huduma za kisheria nchini, Wizara yangu imeendelea kuimarisha ushirikiano na wadau mbalimbali wa maendeleo. Kutokana na jitihada hizo, Wizara imeendelea kutekeleza miradi ya maendeleo ukiwemo Mradi wa *Strengthening Access to Justice and Human Rights Protection in Tanzania* unaohisaniwa na Shirika la Maendeleo la Umoja wa Mataifa wenye madhumuni ya kuimarisha upatikanaji haki na ulinzi wa haki za binadamu nchini. Upo pia Mradi wa Maboresho ya Haki Jinai unaohisaniwa na Shirika la Maendeleo la Uingereza ukiwa na madhumuni ya kufanya maboresho katika mfumo wa haki jinai nchini. Katika kipindi hicho, Shirika la Umoja wa Mataifa la Kuhudumia Watoto (UNICEF) lilishirikiana na wadau wengine katika kusaidia mradi wa usajili wa watoto wa umri wa chini ya miaka mitano kupitia Mkakati wa Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu (CRVS). Vilevile, RITA kwa ushirikiano na Benki ya Dunia imeanza kutekeleza Mfumo wa Usajili wa kizazi na kifo toleo la nne (Birth Registration System 4th Generation- BRS4G) wenye lengo la kuboresha usajili wa vizazi na vifo kwa kutumia mfumo wa TEHAMA. Miradi mingine iliyoendelea kutekelezwa katika kipindi hicho ni pamoja na Mpango wa Maboresho ya Mahakama unaotekelezwa na Mahakama ya Tanzania kwa kushirikiana na Benki ya Dunia; na Mradi wa e-Justice

unaotekelezwa kwa fedha za ndani. Wizara yangu itaendelea na jitihada za kubaini maeneo mapya ya maboresho na kukaribisha wadau zaidi ili kufikia azma ya kuhakikisha upatikanaji wa huduma bora za kisheria na pia kuwa na mfumo madhubuti wa sheria nchini.

E. MAFANIKIO YALIYOPATIKANA

60. Mheshimiwa Spika, mafanikio yaliyopatikana kutokana na utekelezaji wa vipaumbele vya Wizara hadi kufikia robo ya tatu ya mwaka wa fedha 2017/18 ni:

- i. Wizara kukamilisha mpango wa kuhamia Makao Makuu ya nchi, Dodoma kwa muda uliowekwa;
- ii. Kuimarika kwa usimamizi na ufuatiliaji wa masuala ya kisera kimuundo kutokana na kuhuishwa kwa miundo ya kitaasisi na kuanzishwa kwa taasisi nyingine mpya;
- iii. Wananchi kupata haki zao kwa wakati kutokana na kupungua kwa mlundikano wa mashauri katika Mahakama ya Tanzania kufikia chini ya asilimia kumi;
- iv. Huduma za mahakama kutolewa karibu zaidi na wananchi kwa kujengwa kwa mahakama mpya kama zilivyotajwa katika Hotuba hii;
- v. Kuimarika kwa mifumo ya ulinzi na matumizi ya utajiri na rasilimali za nchi kutokana na kuwekewa miongozo ya kisheria;
- vi. Watumishi kuendelezwa kitaaluma na kimaadili;
- vii. Kuendelea kuimarika kwa viwango vya usajili wa vizazi kitaifa hususan kwa watoto wa umri wa chini ya miaka mitano;
- viii. Kuimarika kwa uwezo wa taasisi za mafunzo ya sheria katika kudahili wanafunzi zaidi na ubunifu wa programu mpya za mafunzo;
- ix. Kurejeshwa na kuokolewa kwa kiasi kikubwa cha fedha na mali kutokana na uendeshaji wa mashauri ya jinai na madai mahakamani na mabaraza ya usuluhishi;
- x. Kuimarika na kukua kwa mifumo ya upatikanaji wa haki za kisheria na haki za binadamu nchini;

- xi. Kuongezeka kwa uelewa wa wananchi kuhusu haki zao, namna ya kudai haki zao na uwezo wa Serikali katika kuwahudumia kupitia huduma ya msaada wa kisheria na mahakama; na
- xii. Kuimarika kwa shughuli za utafiti na mapitio ya sheria.

Kwa mafanikio haya, ni dhahiri kwamba Sekta ya Sheria imetoa mchango mkubwa katika ustawi na maendeleo ya Tanzania kwa kuimarisha amani, utulivu na utangamano nchini. Kutokana na hali hiyo, wananchi wameweza kuendelea na shughuli zao za kujenga uchumi na kuleta maendeleo kwa ajili ya Taifa.

61. Mheshimiwa Spika, licha ya mafanikio makubwa ambayo Wizara inajivunia, bado yapo maeneo yanayohitaji jitihada zaidi ili kutimiza malengo na matarajio ya Watanzania. Hivyo, Wizara yangu itahakikisha kuwa utekelezaji wa vipaumbele vya mwaka huu wa fedha vinakamilishwa kwa wakati.

F. MIKAKATI YA UTEKELEZAJI WA ILANI YA UCHAGUZI YA CHAMA CHA MAPINDUZI YA MWAKA 2015

62. Mheshimiwa Spika, Ilani ya Uchaguzi ya Chama Cha Mapinduzi ya Mwaka 2015 imekuwa ni moja ya miongozo mkuu kwa Wizara katika kutekeleza majukumu yake. Hivyo, Wizara yangu imekuwa ikiwajibika vilivyo katika kuhakikisha kuwa inatekeleza ahadi zote za Ilani zinazoambatana na matarajio ya wananchi kutoka kwenye sekta ya sheria. Ahadi hizo ni nyingi lakini naomba uniruhusu nitaje walao chache kati ya hizo; kuendeleza vita dhidi ya adui rushwa na ubadhirifu wa mali ya umma, kukuza, kulinda na kuhifadhi haki za binadamu na utawala wa sheria katika ngazi zote za uongozi na kuimarisha mfumo wa utoaji haki.

63. Mheshimiwa Spika, katika kutekeleza vipaumbele hiyo vya Ilani, Wizara ya Katiba na Sheria imeendelea kutumia mikakati mbalimbali ikiwemo ya muda mfupi na muda wa kati ikiwa ni pamoja na:

a) Kuendeleza vita dhidi ya adui rushwa na ubadhirifu wa mali ya umma

- (i) Kuanzisha Divisheni ya makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi ya Mahakama Kuu. Divisheni hii ilianza kazi rasmi mwezi Julai, 2016 baada ya maandalizi yote muhimu kukamilika. Hatua hii inaenda sambamba na

kuratibu upelelezi wa makosa ya jinai, kufungua na kuendesha mashauri mahakamani;

- (ii) Kutunga na kufanya marekebisho ya sheria mbalimbali. Kupitia mkakati huu, Serikali imewezesha kutungwa kwa Sheria ya Mamlaka ya Nchi kuhusiana na Umiliki wa Maliasili ya mwaka 2017 na Sheria ya Mapitio na Majadiliano kuhusu Masharti Hasi katika Mikataba inayohusu Maliasili za Nchi ya mwaka 2017; kurekebisha Sheria ya Makosa ya Uhujumu Uchumi, Sura ya 200; na kuandaa mapendekezo ya kutunga upya sheria ya usuluhishi, sheria ya urejeshwaji wa mali zinazohusiana na uhalifu; na sheria ya ushirikiano wa pamoja miongoni mwa mataifa katika masuala ya jinai.

Katika eneo hili Wizara yangu inakadiria kufikia alama 90 na jitihada za kukamilisha masuala yaliyosalia zinaendelea;

b) Kukuza, kulinda na kuhifadhi haki za binadamu na utawala wa sheria katika ngazi zote za uongozi:

- (i) Kutunga sheria mpya, kanuni na kufanya marekebisho ya sheria. Kupitia mkakati huu, Serikali imetunga Kanuni za Sheria ya Msaada wa Kisheria; Kanuni za Sheria ya Upatikanaji wa Taarifa; na kufanya tafiti katika maeneo mbalimbali ya kisheria. Aidha, Wizara kupitia Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania imefanya utafiti kuhusu mfumo wa sheria zinazolinda haki za wazee; sheria zinazolinda haki za walaji; sheria zinazosimamia mfumo wa haki jinai; mfumo unaosimamia usajili wa matukio muhimu ya binadamu; sheria za usuluhishi; na mfumo wa sheria unaosimamia huduma za jamii;
- (ii) Kutoa elimu kwa umma kuhusiana na masuala ya kisheria na kikatiba yanayohusu haki za binadamu ikiwemo haki ya kutambuliwa kupitia usajili wa vizazi;
- (iii) Kupokea na kufanyia uchunguzi malalamiko kutoka kwa wananchi kuhusu uvunjwaji wa haki za binadamu na ukiukwaji wa misingi ya utawala bora, ikiwemo uchunguzi wa hadhara; na
- (iv) Kuandaa Mkakati wa Taifa wa Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu na Takwimu. Mkakati huu unalenga kuhamasisha ushiriki wa wadau, kukuza

uelewa wa wananchi kuhusu haki ya kusajiliwa na pia kuinua viwango vya Taifa vya usajili.

Katika eneo hili Wizara yangu inakadiria kufikia alama 85 na jitihada za kuboresha eneo hili zinaendelea;

c) Kuimarisha mfumo wa utoaji haki:

- (i) Kuanzishwa kwa Ofisi ya Taifa ya Mashtaka kama taasisi huru inayojitegemea;
- (ii) Kuanzishwa kwa Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali kama taasisi inayojitegemea;
- (iii) Kuanzisha Mahakama Kuu, Divisheni ya Makosa ya Rushwa na Uhujumu Uchumi;
- (iv) Kuendelea na ujenzi na na ukarabati wa mahakama za ngazi zote ili kutoa huduma bora za kimahakama karibu na wananchi walio wengi;
- (v) Kuanzisha matumizi ya mifumo ya teknolojia ya habari katika kusikiliza mashauri na kutunza kumbukumbu za mashauri;
- (vi) Kuanzishwa kwa Awamu ya Pili ya Maboresho ya Sekta ya Sheria;
- (vii) kuanzishwa kwa mahakama zinazotembea (mobile courts) zitakazokuwa zikiendesha shughuli zake kupitia magari maalum hususan katika maeneo ambayo hayajafikiwa na huduma ya mahakama) na mahakama za madai madogo madogo (small claims courts) ili kuharakisha usikilizaji wa mashauri;
- (viii) kufuta ada za kupata nakala za hukumu, tozo na amri mbalimbali za mahakama; na
- (ix) Kuanzishwa kwa mfumo wa kusambaza nakala za hukumu, tozo na amri mbalimbali za mahakama kwa kutumia huduma ya Posta Mlangoni.

Katika eneo hili Wizara yangu inakadiria kufikia alama 90 na jitihada za kuboresha eneo hili zinaendelea

G. MTIRIRIKO WA MAPATO NA MADUHULI YA SERIKALI

Mapato ya Bajeti

64. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2017/18 Wizara ya Katiba na Sheria iliidhinishiwa na Bunge jumla ya Shilingi 166,479,908,000 kwa ajili ya matumizi ya kawaida na maendeleo. Kati ya hizo, Shilingi 76,441,279,000 ni za mishahara, Shilingi 66,801,799,000 ni kwa ajili ya matumizi mengineyo na Shilingi 23,236,830,000 kwa ajili ya miradi ya maendeleo. Fedha za Maendeleo za ndani ni Shilingi 18,000,000,000 na fedha za nje ni Shilingi 5,236,830,000.

65. Mheshimiwa Spika, hadi kufikia mwezi Machi, 2018, Wizara ilipokea jumla ya Shilingi 146,148,048,788 sawa na asilimia 88 ya fedha zilizoidhinishwa. Kati ya hizo Shilingi 69,546,409,422 ni mishahara na Shilingi 66,123,083,366 ni matumizi mengineyo, sawa na asilimia 99 ya fedha zilizoidhinishwa. Fedha za maendeleo zilizopokelewa ni Shilingi 10,478,556,000 zikiwemo fedha za ndani Shilingi 9,261,003,000 sawa na asilimia 51 ya fedha zilizoidhinishwa na fedha za nje shilingi 1,217,553,000 ambazo ni sawa na asilimia 23 ya fedha ziliidhinishwa.

Makusanyo ya Maduhuli

66. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2017/18 Wizara ilipanga kukusanya jumla ya Shilingi 24,087,507,200 kama maduhuli ya Serikali kutoka vyanzo mbalimbali vya mapato. Hadi kufikia mwezi Machi, 2018, Wizara ilikusanya jumla ya Shilingi 15,318,449,410 kama maduhuli ya Serikali, sawa na asilimia 64 ya makusanyo yanayotarajiwa kukusanywa. **Kiambatisho G** cha Hotuba yangu kinaainisha mchanganuo wa maduhuli ya Wizara.

H. CHANGAMOTO NA MIKAKATI ILIYOPO

Changamoto zilizopo

67. Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio yaliyopatikana katika utekelezaji wa bajeti ya Mwaka wa Fedha 2017/18, kumekuwepo na changamoto mbalimbali ambazo ni pamoja na; kuongezeka kwa mahitaji ya huduma za kisheria, uchakavu wa miundombinu na uhaba wa vitendea kazi, na matumizi hafifu ya TEHAMA katika utoaji wa huduma za kisheria.

Mikakati ya Wizara

68. Mheshimiwa Spika, pamoja na na changamoto hizo, Wizara yangu iliendelea kubuni na kutekeleza mikakati mbalimbali ya kukabiliana nazo na kuhakikisha kuwa nchi inakuwa na mfumo imara wa kikatiba na kisheria muda wote ili kufanikisha mipango ya maendeleo ya Taifa. Mikakati hiyo ni pamoja na:

- a) Kuimarisha ushirikiano na wadau katika kulipatia ufumbuzi suala upungufu wa watumishi pamoja na kuendeleza kitaaluma na kiujuzi watumishi waliopo;
- b) Kuimarisha utafiti wa kisheria na kufanya mapitio ya sheria zilizopo;
- c) Kufanya mapitio ya mara kwa mara ya vipaumbele vya Wizara kuhusu mahitaji ya utoaji wa huduma za sheria;
- d) Kubaini na kutumia vyanzo vipya vya mapato;
- e) Kushirikiana na wadau wa ndani na nje ili kukidhi mahitaji makubwa ya huduma za sheria;
- f) Kuimarisha usimamizi na ufuatiliaji wa matumizi ya rasilimali zilizopo;
- g) Kuimarisha uwezo wa Wizara wa kutumia fursa za TEHAMA katika utoaji huduma za sheria;
- h) Kuimarisha taasisi za mafunzo zilizo chini ya Wizara; na
- i) Kubaini na kutumia teknolojia ya gharama nafuu katika ujenzi wa miundombinu ya utoaji wa huduma ili kupunguza gharama za utekelezaji wa miradi ya maendeleo.

69. Mheshimiwa Spika, ushirikiano thabiti uliopo baina ya Wizara na wadau wa maendeleo ni chachu ya mafanikio ya utekelezaji wa majukumu ya Wizara. Hivyo, nichukue fursa hii kutoa shukrani zangu za dhati kwa Benki ya Dunia (WB), Shirika la Maendeleo la Umoja wa Mataifa (UNDP), Shirika la Umoja wa Mataifa la Kuhudumia Watoto (UNICEF), Shirika la Umoja wa Mataifa la Wanawake (UN Women), Jumuiya ya Ulaya (EU), Shirika la Maendeleo la Kimataifa la Uingereza (DfID), Ofisi ya Umoja wa Mataifa ya Kushughulikia Dawa za Kulevya na Uhalifu (UNODC), Shirika la Umoja wa Mataifa la Mazingira (UNEP), Shirika la Msaada la Watu wa Marekani (USAID), PAMS Foundation, World Wildlife Fund (WWF), Shirika la Maendeleo la Ujerumani (GIZ), Benki ya Maendeleo ya Afrika, Shirika la Udhibiti wa Usafirishaji Haramu wa Wanyapori na Misitu (TRAFFIC), Taasisi ya Bloomberg Data for Health Initiative, Legal Services Facility (LSF), Kampuni ya simu ya TIGO na wadau wengine wa maendeleo.

Niwahakikishie kuwa Wizara yangu inatambua na kuthamini mchango wao katika kuboresha sekta ya sheria nchini. Nawashukuru wadau wote wa nje na ndani kwa michango yao. Nitumie fursa hii kuwaomba wadau hawa na wengine kuendelea kushirikiana na Wizara katika kuimarisha Sekta ya Sheria nchini ili iweze kuwahudumia Watanzania na watu wengine kwa ufanisi na tija zaidi.

70. Mheshimiwa Spika, umoja ni nguvu. Mafanikio yaliyopatikana yametokana na ushirikiano mkubwa ninaoupata ndani ya Wizara yangu. Hivyo, kipekee ninawashukuru viongozi na watendaji wote wa Wizara na taasisi zilizo chini ya Wizara kwa ushirikiano mkubwa wanaonipa katika kutekeleza majukumu yangu wakiongozwa na Katibu Mkuu, Prof. Sifuni Ernest Mchome, Naibu Katibu Mkuu, Amon Anastas Mpanju, Jaji Mkuu wa Tanzania, Mhe. Prof. Ibrahim Hamisi Juma, Jaji Kiongozi, Mhe. Ferdinand Wambali, Msajili Mkuu wa Mahakama, Mhe. Katarina Revokati; Mtendaji Mkuu wa Mahakama, Hussein Kattanga, Mwanasheria Mkuu wa Serikali, Mhe. Dkt. Adelardus Lubango Kilangi, Mbunge, Mkurugenzi wa Mashtaka, Bw. Biswalo Eutropius Kachele Mganga, Kaimu Kabidhi Wasii Mkuu na Mtendaji Mkuu wa Wakala wa Usajili, Ufilisi na Udhadini, Bi.Emmy Kalomba Hudson, Katibu Mtendaji wa Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania, Bw. Casmir Sumba Kyuki, Katibu Mtendaji wa Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora, Bi. Mary Crescent Massay, Mkuu wa Chuo cha Uongozi wa Mahakama Lushoto, Mhe. Jaji Dkt. Paul Faustine Kihwelo na Kaimu Mkuu wa Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo Tanzania Dkt. Zakayo Ndobir Lukumay.

I. MPANGO NA BAJETI YA WIZARA KWA MWAKA 2018/2019

71. Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2018/2019 Wizara yangu itaendelea kuboresha utoaji wa huduma za kisheria kwa umma ili kuendana na Dhima ya **kuwa na mfumo madhubuti wa kikatiba na kisheria katika kufanikisha mipango ya maendeleo ya Taifa**". Ili kufikia azma hiyo, Wizara yangu imeainisha maeneo ya kipaumbele na kuyawekea mikakati mahsusi ya kufanikisha utekelezaji wake. Maeneo hayo ni yafuatayo:-

(a) Wizara ya Katiba na Sheria

- i. Kukamilisha maandalizi ya Sera ya Taifa ya Sheria kwa ajili ya mambo ya kisheria na utekelezaji wake. Sera hii ni muhimu katika kuupatia nguvu mfumo

- wa sheria nchini ya kuwezesha utekelezaji wa maboresho ya sekta ya sheria na vipaumbele mbalimbali vya maendeleo ya Taifa kwa wakati;
- ii. Kukamilisha na kutekeleza awamu ya pili ya Programu ya Maboresho ya Sekta ya Sheria (LSRP II);
  - iii. Kufanya mapitio na maboresho ya sheria mbalimbali ili ziweze kwenda na wakati kwa mujibu wa Ilani ya Chama cha Mapinduzi na ahadi mbalimbali za Serikali;
  - iv. Kufuatilia na kutathmini utekelezaji wa mipango na mikakati mbalimbali ya maboresho katika mfumo wa utoaji haki nchini;
  - v. Kufuatilia na kutathmini utekelezaji wa mpango wa kutenganisha mashtaka na upelelezi na maboresho mengine yanayoendelea katika mfumo wa mashtaka nchini; na pia matokeo yanayopatikana kutokana na uendeshaji wa kesi za jinai;
  - vi. Kuweka mfumo wa kimkakati wa kusimamia masuala ya utajiri na rasilimali asilia, kuratibu mapitio ya mikataba mbalimbali na kubainisha maeneo yenye masharti hasi ili yarekebishwe;
  - vii. Kuboresha utendaji na maendeleo ya rasilimali watu chini ya Wizara;
  - viii. Kufuatilia na kutathmini utekelezaji wa shughuli za taasisi, mipango na miradi mbalimbali chini ya Wizara; na
  - ix. Kushiriki katika masuala mbalimbali ya kikanda na kimataifa yanayoihusu Wizara.

(b) Mahakama ya Tanzania

- i. Kuanza ujenzi wa majengo ya Makao Makuu ya Mahakama ya Tanzania mjini Dodoma ili kuhamishia rasmi shughuli zake Makao Makuu ya nchi kama ilivyo kwa taasisi nyingine za Serikali;
- ii. Kuimarisha matumizi ya TEHAMA katika utoaji wa huduma za kisheria kwa kufunga mfumo wa kielektroniki wa utunzaji wa kumbukumbu, usikilizaji wa mashauri, ukusanyaji wa takwimu za mashauri na kutoa taarifa mbalimbali za kimahakama;
- iii. Kushirikiana na Wizara katika kushughulikia mradi wa kujenga mfumo wa kielektroniki wa utoaji haki (e-justice) ili kuharakisha usikilizaji wa mashauri na hivyo kupunguza msongamano wa mahabusu magerezani;

- iv. Kushirikiana na Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali katika usimamizi wa kamati za maadili ya mawakili wa kujitegemea, udhibiti na kuwaondoa kwenye orodha Mawakili, wote wanaokiuka maadili pamoja na kujihusisha na vitendo vya kushawishi na kutoa rushwa bila kujali hadhi yao katika jamii;
- v. Kuendelea na ujenzi wa mahakama nchini kote zikiwemo Mahakama Kuu mbili (2) zinazoendelea kujengwa mkoani Kigoma na Mara na kuanza kujenga nyingine katika mikoa ya Morogoro, Mwanza, Dodoma na Singida. Pia Mahakama kujenga Mahakama za Wilaya 32 na Mahakama za Mwanzo 20; na
- vi. Kuwajengea uwezo watumishi ili kuendeleza vipaji vya ubunifu, kuimarisha weledi na kuongeza tija.

(c) Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali

- i. Kuimarisha mfumo wa uandishi na urekebu wa sheria;
- ii. Kuimarisha usimamizi wa masuala ya mikataba; na
- iii. Kuwajengea ubobevu watumishi katika maeneo mbalimbali ya sheria ili kuweza kutoa ushauri stahiki kwa Serikali.

(d) Ofisi ya Taifa ya Mashtaka

- i. Kuimarisha huduma za mashtaka kwa kuhakikisha kuwa Ofisi ina vitendea kazi vya kutosha na rasilimali watu;
- ii. Kuimarisha ushirikiano na uratibu katika utoaji wa haki kwa kushirikiana na wadau wengine katika utoaji wa haki kama vile Mahakama, Polisi na vyombo vingine vya upelelezi; na
- iii. Kufungua Ofisi katika Mkoa wa Songwe na wilaya za Kinondoni (Kawe) na Ilala (Kinyerezi) na Kigamboni.

(e) Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali

- i. Kuimarisha usimamizi na ufuatiliaji wa mashauri ya madai ndani na nje ya nchi ambayo Serikali ina maslahi;
- ii. Kuimarisha uwezo wa wanasheria wa Serikali katika kushughulia mashauri ya usuluhishi na mashauri ya madai; na
- iii. Kuanda Mpango Mkakati wa miaka mitano wa Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali.

(f) Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora

- i. Kuchunguza malalamiko yanayohusu uvunjwaji wa haki za binadamu na ukiukwaji wa misingi ya utawala bora nchini;
- ii. Kutoa elimu kwa umma kuhusu haki za binadamu na misingi ya utawala bora;
- iii. Kukagua sehemu wanazoshikiliwa watu kama vile magereza, vituo vya polisi na sehemu nyinginezo kwa kushirikiana na mamlaka husika ili kuhakikisha kuwa haki za binadamu na misingi ya utawala bora inazingatiwa; na
- iv. Kuratibu na kufanya tathmini na ufuatiliaji wa utekelezaji wa Mpango Kazi wa Taifa wa Haki za Binadamu nchini.

(g) Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania

- i. Kufanya mapitio ya mfumo wa Sheria zinazohusu Masoko ya Mazao ya Kilimo (Review of Legal Framework Governing Marketing for Agricultural Produce in Tanzania);
- ii. Kufanya mapitio ya mfumo wa Sheria unaosimamia Ujenzi wa Nyumba Tanzania (Review of Legal Framework Governing Buildings Construction in Tanzania);
- iii. Kufanya mapitio ya mfumo wa Sheria unaosimamia Uchaguzi wa Serikali za Mitaa Tanzania (Review of Legal Framework Governing Local Government Election); na
- iv. Kufanya marejeo ya Taarifa ya Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania Kuhusu Utatuzi wa Migogoro ya Ardhi.

(h) Tume ya Utumishi wa Mahakama

- i. Kuimarisha Kamati za Maadili ya Maafisa wa Mahakama za Mikoa na Wilaya kwa kuandaa mwongozo wa uendeshaji wa Kamati hizo; na
- ii. Kufanya ukaguzi wa utendaji wa Kamati za Maadili ya Maafisa wa Mahakama za Mikoa na Wilaya kuona endapo zinatekeleza majukumu yake kwa mujibu wa Sheria, Kanuni na taratibu.

(i) Wakala wa Usajili, Ufilisi na Udhamini

- i. Kutekeleza Mkakati wa Kitaifa wa Usajili wa Matukio Muhimu ya Binadamu (CRVS);
- ii. Kuboresha mazingira wezeshi ya biashara na uwekezaji kwa kuratibu upatikanaji wa Sheria mahsusi ya Ufilisi;
- iii. Kuimarisha matumizi ya teknolojia katika kuboresha utoaji wa huduma za usajili na usimamizi wa ukusanyaji mapato; na
- iv. Kuimarisha mifumo ya Ufuatiliaji na Tathmini.

(j) Taasisi ya Mafunzo ya Uanasheria kwa Vitendo Tanzania

- i. Kuongeza udahili wa wanafunzi ili kuongeza idadi ya wataalam wa sheria nchini;
- ii. Kutoa mafunzo ya muda mfupi kwa mawakili na wadau wengine katika maeneo mapya yanayojitokeza katika taaluma ya sheria;
- iii. Kuendesha programu za mafunzo kwa wasaidizi wa sheria (paralegals); na
- iv. Kuimarisha miundombinu ya Taasisi.

(k) Chuo cha Uongozi wa Mahakama-Lushoto

- i. Kuimarisha Kurugenzi ya Mafunzo Endelevu ya Kimahakama;
- ii. Kuboresha mitaala ya Stashahada na Astashahada ya sheria Chuoni;
- iii. Kumalizia ujenzi wa Hostel ya wanachuo wa kiume;
- iv. Kuimarisha mfumo wa barabara za ndani ya Chuo;
- v. Kuongeza udahili wa wanafunzi katika ngazi ya Astashahada na Stashahada ya Sheria; na
- vi. Kuimarisha mifumo ya TEHAMA iliyopo na kujenga mifumo mingine mipya Chuoni.

72. Mheshimiwa Spika, ili kufanikisha utekelezaji wa vipaumbele hivi kwa Mwaka wa Fedha 2018/2019, Wizara na Taasisi zilizopo chini yake inaliomba Bunge lako tukufu liidhinishe jumla ya Shilingi **Bilioni Arobaini na Nane, Milioni Mia Tisa na Saba, Mia Mbili Arobaini na Tatu Eflu (Shilingi 48,907,243,000)**. Kati ya fedha hizo, **Shilingi Bilioni Arobaini, Milioni Mia Moja Kumi na Tatu, Mia Saba Arobaini na Sita Eflu (40, 113,746,000)** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na Shilingi **Bilioni Nane, Milioni Mia Saba Tisini na Tatu, Mia Nne Tisini na Saba Eflu (Shilingi 8,793,497,000)** ni kwa

ajili ya Matumizi ya Maendeleo. Mchanganuo wa matumizi ya bajeti kwa kila Fungu ni kama ifuatavyo:-

(i) Fungu 12: Tume ya Utumishi wa Mahakama

Matumizi ya Mishahara	-	Sh.	276,836,000
Matumizi Mengineyo	-	Sh.	820,507,000
Jumla	-	Sh.	1,097,343,000

(ii) Fungu 16: Ofisi ya Mwanasheria Mkuu wa Serikali

Matumizi ya Mishahara	-	Sh.	3,345,651,000
Matumizi Mengineyo	-	Sh.	3,618,731,000
Matumizi ya Maendeleo (Ndani)	-	Sh.	2,000,000,000
Jumla	-	Sh.	8,964,382,000

(iii) Fungu 19: Ofisi ya Wakili Mkuu wa Serikali

Matumizi ya Mishahara	-	Sh.	1,624,217,000
Matumizi Mengineyo	-	Sh.	2,298,637,000
Matumizi ya Maendeleo (Nje)	-	Sh.	248,363,000
Jumla	-	Sh.	4,171,217,000

(iv) Fungu 35: Ofisi ya Taifa ya Mashtaka

Matumizi ya Mishahara	-	Sh.	9,404,840,000
Matumizi Mengineyo	-	Sh.	6,023,265,000
Matumizi ya Maendeleo (Nje)	-	Sh.	527,000,000
Jumla	-	Sh.	15,955,105,000

(v) Fungu 41: Wizara ya Katiba na Sheria

Matumizi ya Mishahara	-	Sh.	4,618,692,000
Matumizi Mengineyo	-	Sh.	2,265,859,000

Matumizi ya Maendeleo (Ndani)	-	Sh.	1,000,000,000
Matumizi ya Maendeleo (Nje)	-	Sh.	3,221,196,000
Jumla	-	Sh.	11,105,747,000

(vi) Fungu 55: Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora

Matumizi ya Mishahara	-	Sh.	2,273,852,000
Matumizi Mengineyo	-	Sh.	1,566,080,000
Matumizi ya Maendeleo (Nje)	-	Sh.	1,796,938,000
Jumla	-	Sh.	5,636,870,000

(vii) Fungu 59: Tume ya Kurekebisha Sheria

Matumizi ya Mishahara	-	Sh.	999,570,000
Matumizi Mengineyo	-	Sh.	979,009,000
Jumla	-	Sh.	1,978,579,000

73. Mheshimiwa Spika, vilevile, naliomba Bunge lako tukufu liidhinishe jumla ya Shilingi **Bilioni Mia Moja Arobaini na Moja, Milioni Mia Tano Themanini na Nne, Mia Saba Thelathini na Tisa Eflu (Shilingi 141, 584,739,000)** kwa ajili ya Mfuko wa Mahakama. Kati ya fedha hizo, **Shilingi Bilioni Mia Moja na Tano, Milioni Mia Sita Kumi na Moja, Kumi na Saba Eflu (Shilingi 105,611,017,000)** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na Shilingi **Bilioni Thelathini na Tano, Milioni Mia Tisa Sabini na Tatu, Mia Saba Ishirini na Mbili Eflu (Shilingi 35,973,722,000)** ni kwa ajili ya Matumizi ya Maendeleo. Mchanganuo wa matumizi ya bajeti kwa kila Mfuko wa Mahakama ni kama ifuatavyo:-

Fungu 40: Mfuko wa Mahakama

Matumizi ya Mishahara	-	Sh.	54,629,635,000
Matumizi Mengineyo	-	Sh.	50,981,382,000
Matumizi ya Maendeleo (Ndani)	-	Sh.	15,000,000,000
Matumizi ya Maendeleo (Nje)	-	Sh.	20,973,722,000
Jumla	-	Sh.	141,584,739,000

Makusanyo ya Maduhuli ya Serikali

74. Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2018/2019 Wizara yangu inatarajia kukusanya kiasi cha Shilingi **27,097,646,862** ikiwa ni maduhuli ya Serikali, kutokana na vyanzo vya mapato vinavyosimamiwa na taasisi mbalimbali, kama inavyoonekana kwenye jedwali hapa chini:-

Fungu 12	-	Sh.	0
Fungu 16	-	Sh.	3,002,000
Fungu 35	-	Sh.	13,002,000
Fungu 40	-	Sh.	12,328,200,862
Fungu 41	-	Sh.	14,753,292,000
Fungu 55	-	Sh.	0
Fungu 59	-	Sh.	150,000
JUMLA		Sh.	27,097,646,862

75. Mheshimiwa Spika, naomba kutoa hoja.